
ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՆՇ ԱՐՏԳՈՐԾԺՈՂԿՈՄԱՏԻ «ԲԻԻԼԵՏԵՆ»-Ի

ՆՈՐԱՀԱՅՏ ՀԱՄԱՐԸ*

ՀՏԴ: 070(479.25)

DOI: 10.54503/2953-8092.2024.1(3)-76

ՀԱՄՈ ՍՈՒՔԻԱՅԱՆ

**ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ
Պատմական գիտությունների թեկնածու**

ORCID: [0009-0009-3062-2285](https://orcid.org/0009-0009-3062-2285)

Խորհրդային շրջանում Հայաստանում հրատարակված պարբերական մամուլի վերաբերյալ առկա են մատենագիտական ցանկեր և ուսումնասիրություններ: Սրանով հանդերձ՝ ի հայտ են գալիս 1920-ական թվականներին հրատարակված պարբերականների նոր համարներ, որոնք առ այսօր տարբեր պատճառներով հասանելի չեն եղել հետազոտողներին:

Սույն հետազոտության մեջ ներկայացնում ենք ՀՄԽՀ արտաքին գործերի ժողովրդական կոմիսարիատի տեղեկատու բաժնի հրատարակած «Բիլետեն»-ի 1922 թ. մարտի 15-ին տպագրված համարը, որը հայտնաբերել ենք Հայաստանի ազգային արխիվում: Նշենք, որ սույն պարբերականի որոշ համարներ պահպանվում են Հայաստանի ազգային և ՀՀ ԳԱԱ Հիմնարար գիտական գրադարաններում:

There are bibliographic lists and studies on the periodical press published in Armenia during the Soviet period. Along with this, new issues of periodicals published in the 1920s, which have not been available to researchers for various reasons until now, are appearing.

In this research, we present the 1922 "Bulletin" published by the reference department of the People's Commissariat of Foreign Affairs of the

* Ներկայացվել է 20.06.2024, ընդունվել է տպագրության 26.06.2024:
The article was submitted on 20.06.2024, accepted for publication on 26.06.2024.

USSR. the issue printed on March 15, which we found in the National Archives of Armenia. It should be noted that some issues of this periodical are preserved in the National Library of Armenia and the National Academy of Sciences of Armenia.

Ինչպես հղել՝ Սուքիասյան, Հ. (2024), ՀՄԽՀ Արտգործողկոմատի «Բիւլետեն»-ի նորահայտ համարը, *Լրատու Հայկական գրադարանային ասոցիացիայի*, 1(3), 76–82. [https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1\(3\)-76](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1(3)-76)

How to cite (APA style): Sukiasyan, H. (2024), The new issue of the “Bulletin” of the Committee of Foreign Affairs of Arm.SSR, *Herald of the Armenian Library Association*, 1(3), 76-82.

[https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1\(3\)-76](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1(3)-76)

1920 թ. դեկտեմբերին Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո փակվեցին նախկինում տպագրվող պարբերականները, և սկսեցին հրատարակվել միայն կոմունիստական-խորհրդային ուղղվածություն ունեցող թերթեր և ամսագրեր: Խորհրդային Հայաստանի իշխանությունները առաջնահերթ էին համարում պարբերականների հրատարակումը՝ կոմունիստական-խորհրդային գաղափարները բնակչության լայն շրջանակում տարածելու տեսակետից:

Ի շարս մամուլի այլ ենթաճյուղերի՝ Հայաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետությունում (ՀՄԽՀ) 1920-ական թվականների սկզբից սկսեցին հրատարակվել նաև գերատեսչական պարբերականներ: Նման հրատարակություններ ունեին ժողովրդական կոմիսարիատներից շատերը: Գերատեսչական պարբերականի առջև խնդիր էր դրված տվյալ ոլորտի գործունեությունը լուսաբանելուն զուգահեռ ներկայացնել Խորհրդային Հայաստանի քաղաքական ուղղվածությունը, պետության և կոմունիստական կուսակցության վարած քաղաքականությունը:

Այս պարբերականների թվին է դասվում 1921–1922 թթ. ՀՄԽՀ արտաքին գործերի ժողովրդական կոմիսարիատի տեղեկա-

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԾՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐ

տու բաժնի հրատարակած «Բյուլետեն»-ը: Այն արտաքին տեսքով և նյութերի ընտրությամբ որոշակի նմանություն ունի Խորհրդային Ռուսաստանի արտգործոժողկոմատի «Бюллетень народного комиссариата иностранных дел РСФСР» պարբերականի հետ, սակայն, ի տարբերություն վերջինի, այստեղ, Խորհրդային Հայաստանի արտաքին քաղաքականությանն ու արտաքին գործերի ժողկոմատի գործունեությանը զուգահեռ, մեծ չափով լուսաբանվում էին նաև Արտգործոժողկոմատի գործառույթներին չվերաբերող տարբեր հարցեր (սոցիալ-տնտեսական հարաբերություններ, գյուղատնտեսություն, կրթամշակութային կյանք և այլն), հրատարակվում տարբեր կոչեր, հայտարարություններ: Ի դեպ, պարբերականի նյութերի մի մասն արտատպված էր «Խորհրդային Հայաստան» պաշտոնաթերթի համարներից, որոշ հոդվածներ էլ «Բիւլետեն»-ում տպագրվելուց հետո արտատպվել են «Խորհրդային Հայաստան»-ում:

Պարբերականի առաջին էջում, որը միաժամանակ շապիկն է, նշված է անվանումը («Հայաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետություն: Արտաքին գործերի ժողովրդական կոմիսարիատ: Ինֆորմասիոն բաժին: Բիւլետեն»), կարգախոսը («Պրոլետարներ բոլոր երկրների, միացէ՛ք»), հերթական համարը, տպագրության վայրը (Երեւան), հրատարակման ամիսը կամ ամսաթիվը: Խմբագրակազմի, հոդվածագիրների, տպաքանակի, տպարանի մասին նշում չկա:

Խորհրդային Հայաստանի մամուլն ուսումնասիրողները և մատենագետները բավարար ուշադրության չեն հատկացրել սույն պարբերականին՝ սահմանափակվելով սոսկ հիշատակումով կամ մեկ-երկու նախադասությամբ (ԼԵՎՈՆՅԱՆ 1934, 113; ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ 1970, 345; ԲԱԲԼՈՅԱՆ 1986, 139; ԱՎԱԳՅԱՆ 1989, 139-194):

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԾՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐ

ՀՄԽՀ արտագործողկոմատի տեղեկատու բաժնին ու նրա հրատարակած պարբերականին անդրադառնալու առիթներ նախկինում արդեն ունեցել ենք (ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2008ա, 87-93; ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2008բ, 235-243; ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2010, 295-304; ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2014, 172-183): Մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ հրատարակվել է պարբերականի 10 համար: Առաջին համարը տպագրվել է 1921 թ. հունիսին, վերջինը՝ Արտաքին գործերի ժողկոմատի լուծարման գործընթացի մեկնարկին՝ 1922 թ. մարտին: Պարբերականի համարները խմբագրում և հիմնական կազմակերպչական աշխատանքը կատարում էր ժողկոմատի տեղեկատու բաժնի վարիչ, կոմունիստ Գեղամ Անտելեայանը, ով նաև հրատարակվող վերլուծական նյութերի որոշ մասի հեղինակն էր: Պարբերականի նյութերը մեքենագրում էր Արտագործողկոմատի աշխատակից էվելինա Աբրահամյանը: Այն տպագրվում էր Ռազմժողկոմատի զինվորական շտաբի տպարանում:

Սույն պարբերականի վերջին՝ 10-րդ համարը հայ մամուլի համահավաք մատենագիտական ցանկերում չի հիշատակվում: Այն առկա չէ նաև ՀՀ գրադարաններում: Մեր գիտահետազոտական աշխատանքների ընթացքում Հայաստանի ազգային արխիվի թիվ 114 ֆոնդում (ՀՄԽՀ արտաքին գործերի կոմիսարիատ) հայտնաբերել ենք այդ համարը: Այն հրատարակվել է 1922 թ. մարտի 15-ին, բաղկացած է 32 էջից, պահպանվածությունը բավարար է¹: Հետազոտողներին հասանելի դարձնելու նպատակով պարբերականի լուսապատճենը փոխանցել ենք ՀՀ ԳԱԱ Հիմնարար գիտական գրադարանին՝ Համահայկական թվանշային գրադարանում տեղադրելու նպատակով: Այն հասանելի է հետևյալ հղումով՝

¹ ՀԱԱ, ֆ. 114, ց. 2, գ. 5, թթ. 87-102 շրջ.: Արխիվային գործում պահվում են նաև պարբերականի նախորդ համարները:

[https://arar.sci.am/dlibra/publication/406820#structure:](https://arar.sci.am/dlibra/publication/406820#structure)

Բովանդակություն

Բիլլետեն 10, Երեւան, 15 մարտի 1922 թ.

1. Հայաստանի Կոմ. Կուս. Համահայաստանեան Առաջին Համագումարը, էջ 1-2:
2. Հայաստանի Կոմ. Կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտէի գործունէութիւնը և կուսակցութեան քաղաքականութիւնը, էջ 2-3:
3. Քաղաձքներ՝ ընկ. Մեասնիկեանի զեկուցումից, էջ 3-5:
4. Հայաստանի Խորհուրդների Առաջին Համագումարը, էջ 5-6:
5. Համագումարի օրակարգը, էջ 7:
6. Քաղաձքներ՝ ընկ. Մեասնիկեանի զեկուցումից Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի գործունէութեան մասին, էջ 7-12:
7. Քաղաձքներ՝ Հողժողկոմ ընկ. Արամայիս Երզնկեանի զեկուցումից, էջ 13-15:
8. Քաղաձքներ՝ Սոցիալիստական Ապահովութեան Ժողովրդական Կոմիսար ընկ. Թառումեանի զեկուցումից, էջ 15-16:
9. Քաղաձքներ՝ Պարենաւորման Ժողովրդական Կոմիսար ընկ. Իւանեանի զեկուցումից, էջ 16-17:
10. Քաղաձքներ՝ ընկ. Պիչիկեանի Կօօպերացիայի մասին արած զեկուցումից, էջ 18:
11. Քաղաձքներ Արտաքին գործերի Ժող. Կոմիսար ընկ. Ազքանազ Մոավեանի զեկուցումից, էջ 18-20:
12. Համագումարի վերջին նիստը, էջ 20-21:
13. Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտէի կազմը, էջ 21-22:
14. Հայաստանի Բանւորների, Գիւղացիների և Կարմիր Զինւորների Պատգամաւորական Խորհուրդների Առաջին Համագումարի ՈՂՋՆ ԴԻՄՈՒՄԸ Համառուս. Կենտ. Գործ. Կոմիտէի նախագահ ընկ. Կալինինին, էջ 22-23; Հայաստանի Խորհուրդների Առաջին Համագու-

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐ

մարի Դիմումը Հայկական Կարմիր Բանակին, էջ 23; Հայաստանի բանտորների, գիւղացիների և Կարմիր Ձինտորների Անդրանիկ Համագումարի դիմումը Հայաստանի բանտորներին և աշխատատու մասսաներին, էջ 24; ԵՂՐԱՅՐԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄ. Հայաստանի բանտորների, գիւղացիների և Կարմիր Ձինտորների Պատգամատրական Խորհուրդների Առաջին Համագումարի ԿՈՉԸ Տաճկաստանի աշխատավորներին, էջ 25; ԴԻՄՈՒՄ Գաղութների Հայ աշխատավորութեան, էջ 25-27:

15. Անդրկովկասի Սօցիալիստական Խորհրդային Հանրապետությունների ֆեդերատիւ պայմանագրի նախագիծը, էջ 27-29:

16. Սովը Հայաստանում, էջ 29-30:

17. Դաշնակցականների սև գործունէութիւնը Հայաստանում, էջ 30-31:

18. Թեհրանի մեր ներկայացուցչութիւնը, էջ 31:

19. Ճենովայի Կոնֆերանսը և Խորհրդային Հայաստանը, էջ 31:

20. Արտասահմանեան Հայ գաղութները և օգնութեան գործը, էջ 31-32:

Օգրագործված գրականության ցանկ (References)

ԱՎԱԳՅԱՆ 1989 – Ավագյան, Ս. (1989), *Համառոտ ակնարկներ Սովետական Հայաստանի պարբերական մամուլի պատմության (1920–1930 թթ.)*, Երևան, Հայաստան, 209 էջ [Avagyan, S. (1989), *Hamarot aknarkner Sovetakan Hayastani parberakan mamuli patmutyan (1920-1930 tt.)*, Yerevan, Hayastan, 209 p.];

ԲԱԲԼՈՅԱՆ 1986 – Բաբլոյան, Մ. (կազմ.) (1986), *Հայ պարբերական մամուլը (1794-1980)*, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ, 470 [Babloyan, M. (comp.) (1986), *Hay Parberakan Mamuly. Matenagitakan Hamahavak Ts'uts'ak*], Yerevan, Academy of Sciences of Arm.SSR, 470];

ԼԵՎՈՆՅԱՆ 1934 – Լևոնյան, Գ. (կազմ.) (1934), *Հայոց պարբերական մամուլը (1794-1934)*, Երևան, Պետհրատ, XXXI, 228, 3 [Levonyan, G.

(comp.) (1934). *Hayots' Parberakan Mamuly (1794-1934)*, Yerevan, Pethrat, XXXI, 228, 3];

ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ 1970 – Կիրակոսյան, Ա. (կազմ.) (1970), *Հայ պարբերական մամուլի մատենագիտություն (1794-1967)*, Երևան, ՀՍՍՀ Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարան, 621 [Kirakosyan, A. (comp.) (1970). *Hay Parberakan Mamuly (1794-1967)*, Yerevan, Public Library of Armenian SSR after Al. Myasnikyan, 621];

ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2008ա – Սուքիասյան, Հ. (2008), ՀՍԽՀ արտգործ-ժողկոմատի տեղեկատու բաժնի բյուլետենը (1921–1922 թթ.), *Լրաբեր հասարակական գիտությունների* (Երևան), 3(3), էջ 87-93 [Sukiasyan, H. (2008), HSKHH artgortszhoghkomati teghekatu bazhni byuleteny (1921-1922 tt.), *Herald of the Social Sciences* (Yerevan), 3(3), pp. 87-93];

ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2008բ – Սուքիասյան, Հ. (2008), ՀՍԽՀ արտգործ-ժողկոմատի «Բյուլետենը» հակադաշնակցական գաղափարաքարոզչական պայքարում (1921–1922 թթ.), *Բանբեր Հայաստանի արխիվների* (Երևան), 2(112), էջ 235-243 [Sukiasyan, H. (2008), HSKHH artgortszhoghkomati “Byuletenty” hakadashnaksakan gaghaparaqarozchakan payqarum (1921-1922 tt.), *Bulletin of Armenian Archives* (Yerevan), 2(112), pp. 235-243];

ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2010 – Սուքիասյան, Հ. (2010), ՀՍԽՀ արտգործ-ժողկոմատի տեղեկատու բաժնի գործունեությունը (1921–1922 թթ.), *Հայոց պատմության հարցեր. գիտական հոդվածների ժողովածու* (Երևան), 11, էջ 295-304 [Sukiasyan, H. (2010), HSKHH artgortszhoghkomati teghekatu bazhni gortsuneutyuny, *The problems of the history of Armenia: a collection of scientific articles* (Yerevan), 11, pp. 295-304];

ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ 2014 – Սուքիասյան, Հ. (2014), ՀՍԽՀ արտաքին գործերի ժողկոմատի հրատարակչական գործունեությունը 1921–1922 թվականներին, *Հայոց պատմության հարցեր. գիտական հոդվածների ժողովածու* (Երևան), 15, էջ 172-183 [Sukiasyan, H. (2014), The publishing activity of the people's commissariat of foreign affaires of SSRA in 1921-1922, *The problems of the history of Armenia: a collection of scientific articles* (Yerevan), 15, pp. 172-183];